

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Р. А. Степанюк

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Злочини, що вчиняються у банківській сфері України, завдають суттєвої шкоди економічній системі держави. Під час їх виявлення, розкриття та розслідування перед правоохоронними органами виникає ряд труднощів, обумовлених специфікою сфери злочинних проявів – банківської діяльності.

Різні аспекти розслідування злочинів у банківській сфері досить ґрунтовно розглядалися у працях Г. А. Матусовського [1, с. 295–306], О. П. Буцана [2], С. С. Чернявського [3], В. П. Головіної [4] та інших українських вчених [5–6], а також науковців Російської Федерації [7–9].

У той же час, проблемними залишаються питання щодо організації належної взаємодії слідчого з іншими правоохоронними, контролюючими органами, банками в ході розслідування зазначеного виду злочинів. Розгляд вказаних проблем є метою даного дослідження.

Так, суттєвим є налагодження слідчим взаємодії зі співробітниками оперативних підрозділів. При розслідуванні особливо складних, резонансних, багатоепізодних справ вона, як правило, полягає у спільній роботі у складі слідчо-оперативної групи (далі – СОГ). Органи дізнання можуть також проводити окремі слідчі дії за дорученням слідчого. Частіше за все це допити свідків, виїмки документів, обшуки.

Найбільш результативним видом роботи оперативних працівників при розслідуванні злочинів у банківській сфері є проведення оперативно-розшукової діяльності. При цьому слідчий може визначати конкретні її напрями, формулювати завдання.

М. В. Белов виділяє три основних напрями оперативно-розшукової роботи у справах про розкрадання, вчинені працівниками банків: а) заходи з виявлення, затримання, розшуку осіб, які мають відношення до справи; б) проведення оперативно-розшукових заходів щодо пошуку нових доказів факту злочину й осіб, які його вчинили, якщо їх отримання шляхом проведення слідчих дій є ускладненим; в) організація добровільного відшкодування нанесених збитків і пошуку викраденого майна [7, с. 89].

З точки зору С. С. Чернявського, взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні злочинів у сфері банківського кредитування відбувається у таких процесуальній і непроцесуальній формах: 1) спільний розгляд слідчим та оперативними праців-

никами первинних матеріалів про злочини і вирішення питання про порушення кримінальної справи; 2) проведення оперативно-розшукових заходів у справах, по яких не встановлено особу, що вчинила злочин, після передачі цієї справи слідчому; 3) виконання доручень про проведення оперативно-розшукових заходів у кримінальній справі, що перебуває у провадженні слідчого; 4) проведення за дорученням слідчого окремих слідчих і процесуальних дій; 5) вжиття заходів щодо встановлення особи, стосовно якої винесено постанову про притягнення як обвинувачуваного після зупинення слідства; 6) взаємні консультації та взаємний обмін корисною інформацією між слідчим і оперативним працівником; 7) спільного планування розслідування, обговорення результатів проведених слідчих дій та оперативно-розшукових заходів в міру накопичення інформації у справі; 8) спільні виїзди слідчого та оперативних працівників до інших регіонів для проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів тощо [3, с. 137–139].

Доцільно вказати, що, крім зазначених вище форм взаємодії слідчого з органами дізнання та іншими правоохоронними органами при розслідуванні злочинів у банківській сфері, застосовуються: а) давання окремих доручень у порядку ст. 118 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) на проведення певних оперативно-розшукових або слідчих дій в інших регіонах України; б) співробітництво під час проведення попередніх спеціальних досліджень, судових експертиз, одержання довідок і консультацій і т. п.

У сфері взаємодії слідчого з контрольно-ревізійними органами та підрозділами можна виділити такі основні форми: а) призначення слідчим документальних ревізій, перевірок діяльності банків або підприємницьких структур, які були задіяні в механізмі злочину, і відповідна сумісна діяльність у ході їх проведення, оформлення та оцінки результатів; б) одержання слідчим консультацій зі спеціальних (фахових) питань у працівників зазначених органів; в) залучення працівників контролюючих органів як спеціалістів до участі у проведенні окремих слідчих дій (як правило, обшуків і виїмок банківських, бухгалтерських та інших документів); г) спільне використання відомчих баз даних.

Досить гострими є проблеми взаємодії органів досудового слідства з банками в процесі розслідування злочинів.

За даними дослідників, які підтверджуються емпіричними матеріалами, посадові особи банків вкрай неохоче співпрацюють із правоохоронними органами. Таке становище зумовлене низкою причин, головними з яких є побоювання з боку працівників банку відносно можливого виявлення їхнього непрофесіоналізму або зловживань, які сприяли вчиненню злочину, страх підірвати ділову репутацію банку, неминучі витрати часу та можливі збитки

банку від розслідування, невіра у можливість кримінально-правовими засобами відшкодувати заподіяну шкоду і т. ін. [3, с. 145–146].

Причому деякі автори відстоюють позицію відмови від принципу публічності у справах про злочини проти майна приватних суб'єктів підприємництва (в тому числі й банків), де немає частки державного майна [10, с. 13].

Наведені вище аргументи, без сумніву, є переконливими. Однак, стосовно банківської сфери доцільно зауважити, що подібний крок законодавців Російської Федерації, як зазначають дослідники, призвів до різкого зниження активності у виявленні ознак «банківських» злочинів з боку правоохоронних органів, які сприйняли новацію як покладання основної відповідальності за виявлення вказаних злочинних посягань на власне банк (його службу безпеки) [11, с. 151–152].

Форми взаємодії слідчого (СОГ) з банками в ході досудового розслідування мають певні особливості.

Так, виїмка документів, які містять інформацію, що є банківською таємницею, може бути здійснена тільки за вмотивованою постановою судді в порядку та за правилами, визначеними главою 6 КПК України. Порядок зберігання банками документів, що містять банківську таємницю, та їх надання, в тому числі на вимогу правоохоронних органів, регламентовано також Законом України «Про банки і банківську діяльність» та «Правилами зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» (Затв. Постановою Правління НБУ 14 липня 2006 року № 267).

Суттєвими для забезпечення швидкого та повного одержання таких документів можуть бути наступні форми взаємодії з внутрішньобанківською службою безпеки або контролю: а) спільне визначення місцезнаходження необхідних документів; б) узгодження з керівництвом банку місця, часу та порядку проведення виїмки; в) технічна допомога працівників внутрішньобанківського підрозділу у проведенні виїмки (відмикання сховищ, забезпечення доступу до комп'ютерної техніки і т. п.).

Працівники внутрішньобанківських контролюючих підрозділів і служб безпеки, котрі брали участь у виявленні злочинів і дослідчій перевірці, як правило, в ході досудового розслідування набувають статусу свідків і відповідним чином допитуються.

У той же час, на стадії досудового слідства взаємодія слідчого (СОГ) з указаними підрозділами може здійснюватись у таких формах: а) надання слідству технічних засобів, необхідних для проведення слідчих дій; б) безпосередня участь працівників банку як спеціалістів у ході окремих слідчих дій; в) надання консультативної допомоги (як усної, так і письмової) щодо спеціальних питань, які мають значення для розслідування; г) забезпечення службою

безпеки банку безперешкодного доступу слідчого (членів СОГ) до приміщень, документів; г) сприяння служби безпеки банку в забезпеченні явки службових осіб і працівників банку на допити та інші слідчі дії; д) сприяння служби безпеки банку в налагодженні зв'язків і одержанні інформації від інших банків, звідки або куди перераховувалися кошти в ході операцій, пов'язаних із злочинною діяльністю; е) забезпечення доступу слідчого (членів СОГ) до банківських інформаційно-довідкових баз даних для одержання відомостей, що мають значення для справи; є) надання технічної допомоги в проведенні організаційних і розпорядчих дій у ході розслідування (надання спеціальної літератури, транспорту, засобів зв'язку і т. п.).

Не менш важливою для забезпечення швидкості та ефективності розслідування злочинів, що скоюються у банківській сфері, є взаємодія слідчого з особами, обізнаними у банківській справі, комп'ютерній техніці та програмних продуктах, бухгалтерському обліку.

Як слушно зазначає А. О. Луценко, сприйняття й оцінка однієї і тієї ж ситуації учасниками розслідування злочину відбувається, як мінімум, на двох рівнях. Оперативний працівник і слідчий підходять до оцінки ситуації з правової і організаційно-тактичної точок зору. Фахівець і експерт оцінюють положення з позицій своїх знань, методів, компетенції. У сукупності така різностороння, різнорівнева оцінка однієї інформації додає їй властивостей об'єктивної істини [8, с. 146].

Виходячи з аналізу наукової літератури та судової практики, можна стверджувати, що взаємодія слідчого з обізнаними особами в ході розслідування «банківських» злочинів частіше за все полягає у таких формах: а) консультації слідчого з відповідних фахових питань; б) спільне вивчення та аналіз документальної доказової бази; в) призначення слідчим ревізії та спільні з фахівцями дії в ході її проведення та оцінки результатів; г) призначення слідчим судових експертиз та спільні з експертами дії в ході її проведення та оцінки результатів; ґ) допомога фахівців у поведенні з комп'ютерною технікою, яка використовувалась у механізмі злочину.

Слідчому також необхідно використовувати допомогу фахівців під час формулювання завдань для експертів і підготовки матеріалів, які направляються для експертного дослідження.

Підсумовуючи викладене, треба зазначити, що швидке, повне, всебічне та об'єктивне розслідування кримінальних справ про злочини, що вчинюються у банківській сфері України, є неможливим без ефективної взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами ОВС, контролюючими органами, обізнаними особами та банками. Зазначена взаємодія має здійснюватись відповід-

но до вимог законодавства. При цьому може бути застосовано цілу низку її форм, вибір яких зумовлений цілями та завданнями слідства, можливостями суб'єктів.

Подальші розвідки у напрямку вивчення взаємодії під час розслідування злочинів у банківській сфері можуть бути спрямовані на удосконалення регулятивного законодавства, розроблення нових та вдосконалення відомих форм і методів сумісної узгодженої діяльності слідчого, органу дізнання, контролюючих органів і банків у ході попередньої перевірки та досудового розслідування зазначеного виду деліктів.

Список літератури: 1. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х., 1999. 2. Бушан О. П. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування злочинів, скоєних шляхом кредитних банківських операцій: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 1995. 3. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): Навч. посібник / За заг. ред. О. М. Джуки. К., 2003. 4. Головіна В. П. Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 5. Мацишин С. В. Злочини у сфері банківського кредитування: криміналістичний аналіз // Право України. 2001. № 7. 6. Кравчук С. Використання системи електронних платежів зі злочинною метою // Право України. 2001. № 7. 7. Белов М.В. Основы расследования хищений, совершаемых работниками банков с использованием служебного положения: Дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1999. 8. Луценко О. А. Расследование хищений в сфере банковской деятельности: Дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 1998. 9. Миненко А.И. Проблемные вопросы расследования преступлений, совершаемых организованными группами в банковской сфере: Дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2001. 10. Багинський В.З. Основні питання методики розслідування розкрадань (ст.ст. 84, 86¹ КК України), які відбуваються в умовах економічних перетворень: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х., 1999. 11. Гамза В. А., Ткачук И. Б. Безопасность коммерческого банка: Организационно-правовые и криминалистические проблемы. М., 2002.

Надійшла до редколегії 15.01.07

О. І. Безпалова

Шляхи вдосконалення діяльності підрозділів міліції ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У результаті аналізу особливостей діяльності підрозділів міліції громадської безпеки щодо попередження правопорушень акцентовано увагу на необхідності вдосконалення діяльності окремих підрозділів, визначено певні недоліки їх діяльності та організаційно-правові заходи їх усунення.

Відповідно до Концепції адміністративної реформи в Україні, одним із найважливіших завдань, що стоять зараз перед державою, є модернізація усього державного апарату, уточнення компетенційних повноважень структур виконавчої влади. Практична реалізація цього завдання необхідна в усіх сферах державної діяльності, у тому числі, а можливо, і в першу чергу, у правоохоронній сфері. На думку автора, одним із перспективних шляхів вдосконалення діяльності правоохоронних органів є оновлення ста-